

KU NIEPODLEGŁEJ

W walce zbrojnej

Mija sto lat od momentu odrodzenia się naszej Ojczyzny jako samodzielnego bytu państwowego. Doniosłe wydarzenia, jakie miały miejsce na zakończenie Wielkiej Wojny oraz zaraz po niej, uformowały niepodległe państwo polskie. Różne ziemie polskie, które przez ponad 120 lat, a niektóre nawet prawie 150 lat, cierpiały pod obcym panowaniem, zjednoczyły się pod biało-czerwonymi znakami. Utrata niepodległości pod koniec XVIII w. była bolesna. Przez następne dziesięciolecie podejmowano liczne próby, aby szablą odbić to, co zabrała nam obca przemoc. Cały okres zaborów walczone także na ziemi pyzdrowskiej (wrzesińskiej).

Insurekcja kościuszkowska 1794

W 1793 r. Prusy i Rosja dokonały drugiego rozbioru Polski. Wojsko pruskie w lutym zajęło ziemie pyzdrowską i gnieźnieńską. W obronie ojczyzny w 1794 r. wybuchła insurekcja kościuszkowska. W marcu Rada Najwyższa Narodowa wydała odezwę do mieszkańców Wielkopolski. Od sierpnia 1794 r. działania wojenne powstania toczyły się także na ziemi pyzdrowskiej i gnieźnieńskiej. Dowódcą oddziałów był gen. Jan Lipiński z Czerniejewa. Nocą 22 sierpnia 1794 r. powstańcy zaatakowali Gniezno. Ogłoszono tutaj akt konfederacji, zaprzysiężono zbrojnych na wierność naczelnikowi Tadeuszowi Kościuszce. Wkrótce insurgenci pomaszerowali przez Witkowo w stronę Słupcy. 21 września ze strony Koła do Słupcy przybył z wojskiem gen. Jan Henryk Dąbrowski. Powstańcy w trzech kolumnach: pod dowództwem Antoniego Madalińskiego skierowali się na Trzemeszno, pod dowództwem Stanisława Bielamowskiego skierowali się na Pobiedziska oraz pod wodzą samego Jana Henryka Dąbrowskiego wyruszyły przez Wrześnię do Gniezna. 28 września 1794 r. Dąbrowski skierował wojska powstańcze

Księstwa Warszawskiego. Podczas wojny Księstwa Warszawskiego z Austrią w 1809 r. wschodnią część Wielkopolski zaatakowały wojska austriackie arcyksięcia Ferdynanda d'Este. Władze polskie wydały odezwę do mieszkańców nawołującą do tworzenia oddziałów zbrojnych. Komisarzem rządowym na powiat pyzdrowski mianowany został Stanisław Poniński. Oddziały austriackie mjr. Gattenburga przeszły ze Słupcy przez Witkowo pod Gniezno. Naprzeciw nim wyruszył z Poznania oddział jazdy mjr. Stanisława Bielamowskiego. 3 maja 1809 r. pod Słupcą ułani z 3 pułku Księstwa Warszawskiego rozbili podjazd huzarów. Nocą z 6 na 7 maja doszło do krwawych walk we Węgierkach pod Wrześnią, a 8 maja wojska austriackie rozbiły pod Pyzdrami Gwardię Narodową w liczbie 150 żołnierzy.

Powstanie listopadowe 1830-1831

Na obszarze Królestwa Polskiego, czyli pod zaborem rosyjskim, 29 listopada 1830 r. wybuchło powstanie przeciw Rosji. Na pomoc powstańcom wyruszyli też Polacy z pruskiej strony kordonu granicznego. Do wojska zaciągała się głównie szlachta, m.in. A. Brudzewski z Podstolic, Maciej i Seweryn Mielżyński

Bitwa pod Wrześnią, litografia według K. Borzęckiego

rów 6 pułku piechoty oraz 7 pułk huzarów. Natomiast wielkopolscy powstańcy sformowani zostali w Pułk Jazdy Poznańskiej pod dowództwem Dezyderygo Chłapowskiego. Pułk walczył na Mazowszu i Litwie. Po walce o Warszawę pułk 6 października 1831 r. wkroczył pod Brodnicą na teren państwa pruskiego i został rozwiązany. Wielu tych, którzy walczyli w powstaniu czekało aresztowanie przez władze pruskie.

Powstanie wielkopolskie (poznańskie) 1848 r. w okresie „Wiosny Ludów”

Działalność konspiracyjna Polaków mimo porażek militarnych była nadal prowadzona. W konspiracji aktywni byli m.in. Seweryn Mielżyński z Miłosławia czy Władysław Kosiński z Targowej Górki. W 1845 r. zostali oni zdekonspirowani. Okazja do walki nadarzyła się w 1848 r. na fali wydarzeń „Wiosny Ludów”, kiedy to w Berlinie wybuchła rewolucja. W marcu 1848 r. w Poznaniu powołano Komitet Narodowy, w którym działali m.in. Maciej Mielżyński czy ks. Antoni Fromholz. Utworzono też Komitet Powiatowy we Wrześni. Na jego czele stanął dziedzic Stanisław Poniński, a członkami byli ks. Józef Śmiełowski, proboszcz wrzesiński oraz kupcy Daszkiewicz i Rost. Zorganizowano polskie oddziały wojskowe we Wrześni, Książu i Pleszewie. We Wrześni organizował je Władysław Kosiński, zaś dowódcą obozu został Józef Garczyński. Dla załagodzenia napięcia władze pruskie zapowiedziały reorganizację Wielkiego Księstwa Poznańskiego i jego wschodniej części nadanie pewnej autonomii. 11 kwietnia 1848 r. w Jarosławcu pod Środą podpisano ugodę, na mocy której miano zlikwidować część polskich oddziałów wojskowych. Wywołało to niezadowolenie

wśród polskich żołnierzy. Natomiast Prusacy pod dowództwem gen. F. A. Colomba przystąpili do pacyfikacji, dopuszczając się licznych gwałtów. Podczas napadu na dwór w Opieszynie zaatakowano brzemieną żonę Stanisława Ponińskiego oraz skradziono 150 talarów. W Nekli od 15 do 18 kwietnia zrabowano mieszkanie proboszcza i innych mieszkańców. Generał Colomb wymuszał przeniesienie polskiego obozu wojskowego z Wrześni do Nowego Miasta nad Wartą. Garczyński podporządkował

gen. A. Hirschfeld. Wieczorem 2 maja 1848 r. w Sokołowie doszło do bitwy. Polacy ponieśli dotkliwe straty – około 300 zabitych, jednak miasto nie zostało zajęte przez wojsko pruskie, które wycofało się do Gniezna. Niestety wewnętrzne spory oficerów z L. Mierosławskim doprowadziły do rozwiązania polskich oddziałów. 9 maja 1848 r. w Bardzie płk Brzeżański podpisał kapitulację powstania.

Powstanie styczniowe 1863-1864

W styczniu 1863 r. w Królestwie Polskim wybuchło powstanie. Mieszkańcy Poznańskiego ponownie pomogli rodakom zza kordonu. Pomoc organizował Komitet Narodowy. We Wrześni należeli do niego B. Lutomski ze Stawu, K. Kubicki z Miłosławia, W. Hulewicz z Młodziejewic. W lokalnych komitetach działali mieszczanie, rzemieślnicy, lekarze (K. Tabernacki). Przez powiat wrzesiński biegle dwie drogi przerzutowe. Punkty zaopatrzenia znajdowały się we Wrześni oraz Stawie. Gromadzono środki materialne, żywność, sztyto mundury oraz broń. Do powstania udawali się także ochotnicy. Władze pruskie wzmocniły wojska wzdłuż granicy. W lipcu pod Cieślami granicę przekroczył jeden z większych oddziałów. Doszło do potyczki z wojskami granicznymi. 28 kwietnia 1863 r. pod Pyzdrami do-

Bitwa pod Miłosławiem, litografia

w kierunku Bydgoszczy. Oddziały gen. J. H. Dąbrowskiego opuściły Wielkopolskę. Po klęsce insurekcji kościuszkowskiej tereny ziemi pyzdrowskiej zajął pruski korpus gen. Beyera.

Okres napoleoński – powstanie wielkopolskie 1806-1807 – wojna z Austrią 1809

W listopadzie 1806 r. na wieść o rozbiciu przez cesarza Francuzów Napoleona Bonaparte głównej armii pruskiej wybuchło w Wielkopolsce kolejne powstanie przeciwko zaborcy. Na apel Jana Henryka Dąbrowskiego powstały polskie oddziały wojskowe. Wyzwolone tereny weszły w skład

z Miłosławia, E. i R. Mielęccy z Graboszewa, J. Zbijewski z Wszemborza, I. Łaszczyński z Chrustowa, F. Łukomski z Skarboszewa, J. Bronisz ze Stawu. Jako ochotnicy do zrywu przystępowali także chłopcy czy rzemieślnicy, a nawet duchowni, jak ks. Walerian Breański, wikariusz wrzesińskiej fary. Na terenie ziemi wrzesińskiej punkty zbórne znajdowały się w Targowej Górce, Miłosławiu, Orzechowie czy Bieganowie. Dowództwo nad powstałymi oddziałami objął płk. Augustyn Brzeżański. Powstańcom pomagano także poprzez zaopatrzenie. W 1831 r. wzdłuż granicy rozlokowano pruskie oddziały wojskowe. We Wrześni stacjonował II batalion 18 pułku piechoty, batalion fizylio-

Wymarsh Oddziału Taczanowskiego z Pyzdr, fotografia archiwalna obrazu W. Kossaka

się pruskim rozkazom. Prusacy rozgramiali powstańców. 29 kwietnia zadały klęskę powstańcom w Książu. Część wojsk polskich wycofała się na Nowe Miasto i Miłosław. Dowództwo oddano Ludwikowi Mierosławskiemu. 30 kwietnia doszło do walk w Miłosławiu. Prusacy ostro wdzierali się do miasta. Powstańcy bronili się dzielnie. Od południa przybyły posiłki pod dowództwem Białoskórskiego. Miłosław pozostał w polskich rękach. W bitwie poległo po 300 osób z każdej strony. 1 maja polskie oddziały powstańcze wyruszyły do Wrześni. Na Polaków zmierzał od północy

szło do zwycięskiej bitwy powstańców dowodzonych przez Edmunda Taczanowskiego z wojskami rosyjskimi.

Jeszcze kilka dziesięcioleci trzeba było oczekiwać, by zwycięskie Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 wyzwoliło nasz region spod obcego panowania.

Sebastian Mazurkiewicz